

Далибор З. ВЕЛОЈИЋ\*

Институт за српску културу Приштина – Лепосавић

## РАЗВОЈ ФУДБАЛА НА ТЕРИТОРИЈИ МОРАВСКЕ БАНОВИНЕ 1929–1941.\*\*

*Апстракт:* Рад на основу архивске грађе, посебно фонда Министарства физичког васпитања, као и литературе, даје приказ развоја и стања у ногометном спорту на територији Моравске бановине. Акценат је углавном на финансијским проблемима клубова, што се илуструје молбама општинским и бановинским властима за донације. Посебан део у раду указује на државну контролу над клубовима, спровођењем у циљу антикомунистичке пропаганде, као и на праћење гостовања на територији суседних земаља.

*Кључне речи:* Моравска бановина, фудбал, Ниш, Краљевина Југославија, спорт.

### УВОД

Разматрање развоја фудбала на територији Моравске бановине подразумева, пре свега, утицај који је овај најпопуларнији спорт имао међу грађанством, а затим и положај клубова и њихово финансирање у условима економске кризе. Спорт какав је фудбал, уживао је значајно интересовање, што се манифестовало оснивањем великог броја клубова, што локалне и бановинске власти финансијски нису могле адекватно да подрже. Управе клубова су, у складу са могућностима, покушавале да побољшају квалитет игре како би се пласирали у виши ниво такмичења, али су финансијске потешкоће, нарочито око изградње стадиона, спречавале многе да се озбиљније истакну у фудбалу.

О развоју овог спорта тридесетих година XX века постоји приличан број радова, почев од анализа самих такмичења, па до навијачког организовања. Овим радом представљена је синтеза за територију читаве Моравске бановине, а у светлу проблема који су карактеристични за овај део земље. Одабрану литературу употпуњује грађа похрањена у историјским архивима, као и штампа, која је врло детаљно пратила спортске догађаје како на локалном, тако и на нивоу бановине.

\* Виши научни сарадник, ORCID 0000-0002-2896-275X, [d.velojic@yahoo.com](mailto:d.velojic@yahoo.com)

\*\* Рад је написан у оквиру научноистраживачког рада НИО по Уговору склопљеним са Министарством науке, технолошког развоја и иновација РС број: 451-03-136/2025-03 од 27. 1. 2025. године.

## ОРГАНИЗАЦИЈА КЛУБОВА И ФИНАНСИЈСКЕ МОГУЋНОСТИ

Фудбал је тридесетих година XX века представљао, вероватно, најпопуларнији и најмасовнији спорт свуда па и у Југославији. Остали спортови, слободно се може рећи, налазили су на пријем код одређеног броја симпатизера. С обзиром на специфичности које су поседовале јахање, стрељаштво, једриличарство и мотоциклизам, језгро публике врло често чинили су ентузијастички који су и сами у већој или мањој мери познавали наведени спорт. Поред њих, део публике представљали су знатичељници, врло често и припадници појединих друштвених staleжа, којима је долазак на такмичења представљао разоноду и прилику за породични излазак и дружење. Међутим, најмасовнији спорт са убедљиво најбројнијом публиком, без обзира на узраст, образовање, професију и статус у друштву, био је фудбал (Велојић 2023: 327). Фудбалска еуфорија доводила је и до озбиљних расправа (Сијић 2009; Зеџ; 2016), па и туча<sup>1</sup>, честог поистовећивања са играчима, али и познавања тајни овог спорта боље и од самих тренера.<sup>2</sup>

Фудбалске утакмице одржаване су већ након завршетка Првог светског рата<sup>3</sup>, да би Фудбалски савез званично био основан 1919. године. Прво такмичење одржано је четири године касније. До експанзије фудбала дошло је током међуратног периода када се масовно оснивају клубови и одржавају утакмице.

На територији Моравске бановине карактеристично за фудбал је оснивање клубова у свим мањим и већим местима, где год су прилике дозвољавале, а неретко су већи градови имали и више фудбалских клубова, што је публици обезбеђивало редовну забаву на локалним турнирима.<sup>4</sup>

Значајну улогу у развоју фудбала на овом подручју имала је и војска, чији су припадници често били међу оснивачима клубова. Најбољи пример за то јесте Ниш, где је, одмах након ослобођења 1918. године, група студената, намештеника и официра основала први фудбалски клуб „Синђелић“, што је била иницијатива за

1 Занимљив је пример спортског клуба „Делиград“ из Алексинца, чија је управа пред утакмицу са „Хајдуком“ у Нишу апеловала код Нишког лоптачког подсавеза и управе полиције да заштити играче, с обзиром да су у ранијим сусретима увек били претучени. (Историјски архив Ниш (ИАН), Спортски клуб „Делиград“ Алексинац, к. 1. Молбе управе клуба подсавезу и управи полиције из августа 1940. године).

2 Колико је фудбал био популаран говори пример соколског старешине из Крушевца, који се, наводећи разлоге за своју оставку, дотакао и фудбалске утакмице која је привукла већу пажњу од такмичења сокола. (Историјски архив Крушевац (ИАКш); Соколско друштво Крушевац, к. 1. Извештај старешине од 10. маја 1930). Са друге стране, доказ да је фудбал био „више од игре“, јесте и казна од десет дана затвора сараднику листа „Правда“ због критике фудбалске репрезентације која је требало да игра против Бугарске (Dobrićević 2005: 63).

3 На пример, у Нишу је 1918. године, одмах након ослобођења, одиграно неколико утакмица са припадницима француске и британске војске (Стаменковић 1984: 542).

4 Тачније, ако посматрамо Ниш као бановински центар, у међуратном периоду (1919–1941) основана су 32 фудбалска клуба, од којих тридесетих година 12. У Краљеву су активни били клубови: „Ибар“, „Спартакус“, „Јединство“, „Морава“, „Раднички“, „Жича“; у Крушевцу: „Обилић“, „Грађански“, „Цар Лазар“, „Булевар“, „Соко“, „Душан Сили“, „Расина“, „Напредак“; у Зајечару: „Тимок“, „Хајдук“, „Обилић“, „Грађански“ (Вријевић 2006: 240–241; Николић 2021: 70–71; „Спорт“, *Крајинске новостии*, 19. октобар 1930, 4).

развој овог спорта на територији овог града (Стаменковић 1984: 542). У периоду између два светска рата у Нишу је залагањем јединица гарнизона, али и група официра, основано укупно пет клубова.

*Фудбалски клубови гарнизона у Нишу<sup>5</sup>*

| Назив клуба       | Година | Оснивач                           |
|-------------------|--------|-----------------------------------|
| Синђелић          | 1918.  | Група студената и официра         |
| ТАШК              | 1919.  | Тешка артиљерија нишког гарнизона |
| Обилић            | 1922.  | Група омладинаца и официра        |
| Коњичка школа     | 1925.  | Група коњичких официра            |
| Подофицирски клуб | 1926.  | Команда нишког гарнизона          |

Прве утакмице одржаване су између клубова „Синђелић“ и „ТАШК“ на игралишту 16. пешадијског пука, с обзиром да је терен, као једини у граду, задовољавао потребне услове и био незамењив у већим такмичењима Нишког фудбалског подсавеза, али и приликом гостовања државних клубова. Неколико година касније, након успостављања коњичке школе у Нишу, група коњичких официра основала је свој клуб који по квалитету играча није нимало заостајао за другима, што се види из утакмице одржане 18. децембра 1927. године, када је савладао најбољи нишки клуб „Синђелић“ резултатом 2:1. У извештају је наведено да, и поред врло добре игре, „Синђелић“ није могао савладати противника.<sup>6</sup> „Овакви резултати, као и масовно учешће војника и официра у такмичењима, навели су команду нишког гарнизона да оснује свој званични клуб 1926. године“ (Велојић 2014: 236). Једна од ређих спортских атракција и признања нишком фудбалу била је и утакмица одржана 5. августа 1934. године између репрезентације Војске Краљевине Југославије, као једног од најбоље котираних тимова у земљи, и екипе Нишког фудбалског подсавеза. У мечу је тријумфовала војна репрезентација победивши градски тим резултатом 5:3.<sup>7</sup>

На територији Моравске бановине активан је био Нишки лоптачки подсавез<sup>8</sup>, основан 8. 3. 1931. године<sup>9</sup>, тачније издвојен из Београдског подсавеза, са поставима у Нишу, Крушевцу, Зајечару, Неготину, Бору, Књажевцу и Лесковцу. Поједини клубови са територије Моравске бановине, односно из Јагодине, Буприје, Свилајнца и Краљева, такмичили су се у оквиру Крагујевачког подсавеза.

5 Табела урађена на основу: Стаменковић 1984: 542.

6 ИАН, Varia, 191. Извештај са фудбалске утакмице „Синђелић“ – „Коњичка школа“ од 18. децембра 1927. године.

7 „Спорт“, *Нишке новине*, 12. август 1934, 6.

8 До оснивања Нишког лоптачког подсавеза клубови са ових простора су се, као део Београдског подсавеза, такмичили у тзв. Моравској жуци.

9 Одлука о оснивању Нишког подсавеза донета је на скупштини Југословенског ногометног савеза 14. 12. 1930. године, а сталност подсавезу призната је на скупштини 20. 12. 1931. (Јаковљевић 2018: 29).

У првим годинама након оснивања, Нишки подсавез чинили су следећи клубови: „Победа“, „Синђелић“, „Грађански“, „Железничар“, „Југославија“, „Графичар“, „Чегар“, „Омладинац“, „Јединство“, „Гајрет“, „Дивота“ и „Нишки СК“ из Ниша; затим „Омладинац“, „Победа“ и „Јединство“ из Пирота; „Напредак“ из Беле Паланке; „Хајдук Вељко“ из Неготина; „СК Гњилан“ из Гњилана; „ЛК Тимок“, „Јединство“, „Железничар“ и „Победа“ из Зајечара; „Хајдук“ и „Југославија“ из Књажевца; „Хајдук“ из Трстеника; „Борски СК“ и „Омладинац“ из Бора; „Момчило“, „Јосиф“, „Југославија“, „АСК“ и „Ветерница“ из Лесковца; „Власина“ из Власотинца; „Топличанин“ из Прокупља; „Јабланица“ из Медвеђе; „Цар Лазар“, „Обилић“ и „Спарта“ из Крушевца; „Делиград“ и „Напредак“ из Алексинца (Јаковљевић 2018: 42–44). У оквиру Крагујевачког подсавеза такмичили су се „Славија“, „Грађански“ и „НСК Трговачки“ из Ђуприје; „Ибар“, „Раднички“, „Жича“ и „Морава“ из Краљева; „Јагодински СК Даца“ и „Јагодински СК Хајдук“ из Јагодине; „Јединство“ из Параћина и „СК Ресава“ из Свилајнца (Јаковљевић 2018: 44–46). У години 1937. Нишки подсавез је бројао 35 клубова, да би тај број 1940. износио 52.<sup>10</sup> Криза до које је дошло 1936. године, услед сукоба са централним савезом и оставке челника, резултирала је добровољним изласком 22 клуба из подсавеза.<sup>11</sup>

Као орган централног Савеза, задатак Нишког лоптачког подсавеза предвиђао је управљање ногометним спортом на већем делу територије Моравске бановине, као и вршење пропаганде у његову корист. „Финансирање подсавеза текло је преко фудбалских утакмица, што је обезбеђивало у почетку довољно новца за несметано пословање. Нарочито су подсавезима представљале терет таксе које су за градове преко 20.000 становника износиле 33.25%, док су за мања места износиле 16.62%“ (Велојић 2023: 329). Завођењем такси приходи појединих подсавеза нису задовољавали основне потребе, што је навело Савез да уведе субвенције. Незадовољство увођењем такси Савез је образложио следећим аргументима:

„До завођења такса ногометни подсавези су могли да буду материјално обезбеђени јер су клубови стављали подсавезима на расположење термине, па је од подсавезних утакмица сваки подсавез имао толико прихода да је могао не сметано да обавља своје разгранате функције и пословање. Од завођења такса приходи појединих подсавеза су тако минимални да подсавези немају ни најнужнија материјална средства за обезбеђење најпотребнијих издатака. Било би оправдано и у корист спорта да се сваком подсавезу одреди и предложена минимална субвенција како би се на тај начин омогућило да подсавези своја пословања усаврше.“<sup>12</sup>

Тако је на седници Савеза 1936. године одлучено да се подсавезима из буџета редовно планирају субвенције.

10 Сијић, н. д., 142; Зоран Стевановић, *Век фудбала у Алексинцу – Напредак* (Алексинац: Библиотека „Записи“, 2004.), 26–27.

11 „Криза Нишког лоптачког подсавеза“, *Нишки спортисти*, 2. април 1936, 1.

12 Архив Југославије (АЈ)-71 Министарство физичког васпитања народа Краљевине Југославије-24, Југословенски ногометни савез бр. 1231 од 30. јуна 1936.

Годишње субвенције из буџета за подсавезе<sup>13</sup>

|                                  |               |
|----------------------------------|---------------|
| Загребачки                       | 10.000 динара |
| Београдски                       | 10.000 динара |
| Скопски                          | 5.000 динара  |
| Нишки                            | 5.000 динара  |
| Крагујевачки                     | 5.000 динара  |
| Новосадски                       | 5.000 динара  |
| Петровградски (Великобечкеречки) | 5.000 динара  |
| Суботички                        | 5.000 динара  |
| Осијечки                         | 5.000 динара  |
| Сарајевски                       | 5.000 динара  |
| Бањалучки                        | 5.000 динара  |
| Сплитски                         | 5.000 динара  |
| Љубљански                        | 5.000 динара  |
| Цетињски                         | 5.000 динара  |

Из ове суме подсавези би субвенционисали оне клубове који „подижу игралишта, који игралишта ограђују или који игралишта усавршавају подизањем свлачионица или трибина“. Београд и Загреб би са 10.000 динара годишње могли оспособити једно игралиште (углавном изградњом просторија за свлачионице), док је у другим местима било потребно извести замашније радове, стога је и нејасна наведена прерасподела средстава. Савез је покушао да у акцију прикупљања новца уведе и представнике осталих спортова, с обзиром да игралишта не би служила само ногометном спорту, него и осталим спортским приредбама: „На њима изводе своје вежбе школе, соколи, обавезно телесно васпитање и све друге спортске гране.“<sup>14</sup>

Две године касније Савез је упутио предлог председнику владе Милану Стојадиновићу према коме би се субвенције подсавезима удвостручиле, таксе укинуле<sup>15</sup> и помогла изградња стадиона. Поред тога, предлог је предвиђао и измену одредбе у Закону о средњим школама, како би се ученицима дозволио рад у фудбалским клубовима.<sup>16</sup> Посебно је наглашена потреба активнијег деловања банских управа и општина у субвенционисању спортских клубова, што је подразумевало издавања спортских терена у бесплатан закуп, као и забрану одузимања постојећих игралишта.<sup>17</sup>

Државним субвенцијама подсавези су делом помагали и локалним клубовима, пре свега око изградње стадиона, који би служио не само фудбалском спорту,

13 Исто.

14 Исто. Југословенски ногометни савез Министарству физичког васпитања народа бр. 2044 од 2. новембра 1937.

15 Укидање такси на спортске приредбе Стојадиновић је представљао као личну иницијативу (Симић 2007: 230).

16 АЈ-71-24, Југословенски ногометни савез председнику Министарског савета бр. 1102 од 26. јуна 1938.

17 Исто.

већ и сокоlima, војсци и обавезном телесном васпитању. Поред субвенција фудбалског подсавеза, клубовима је помагало и Министарство за физичко васпитање народа, такође око изградње стадиона, али и набавке спортске опреме. Један број нишких клубова је у 1936. години успео да добије помоћ Министарства у износу од 2.500 динара, што је подстакло и клуб „Гајрет“ на молбу за исти износ.<sup>18</sup> Исте године клуб „Грађански“ тражио је од Министарства накнадну помоћ у износу од 50.000 динара за подизање стадиона који би, поред фудбала, задовољавао потребе и осталих спортских дисциплина, као што су атлетика, бициклизам и тенис.<sup>19</sup> Клуб „Синђелић“ је услед неадекватних услова, у зимском периоду, често играо на необележеном терену.<sup>20</sup> Прокупачки „Топличанин“ је терен добио захваљујући ангажовању председника општине.<sup>21</sup> У Краљеву је општина уступила земљиште клубу „Ибар“ на коме је изграђен терен донацијама у висини од 60.000 динара.<sup>22</sup> Неготински клуб „Југославија“ у молби за подизање терена навео је и учешће на међународним утакмицама, тачније са румунским и бугарским клубовима.<sup>23</sup> Спортски клуб „Јагодина“ позивао се на обећање министра око субвенција, које није испуњено, иако је изградња новог терена отпочела.<sup>24</sup> Крушевачком клубу „Цар Лазар“ је за оправку терена и покривање трибина са 1000 седишта било потребно од 12.000 до 15.000 динара. У образложењу упућеном Министарству физичког васпитања наведено је: „да је клуб најстарији и најреномиранији у нишком подсавезу, али да је због великог броја одиграних утакмица претрпео дефицит у приходима.“<sup>25</sup> Клуб „Омладинац“ из Пирота, уз образложење да је успешно приређивао међународне утакмице и доводио бугарске клубове, сматрао је неопходним оправку терена и уређење оgrade, што је коштало додатних 50.000 динара:

„Сваке године клуб приређује како интернационалне утакмице доводећи клубове из Бугарске, тако и првенствене за првенство Нишког подсавеза. У тим утакмицама однео је лепе победе и тако са успехом репрезентовао како југословенски

18 У образложењу стоји да су богатији клубови, као што су „Синђелић“, „Победа“, „Железничар“, „Југославија“, „Цар Константин“ и „Грађански“ добили помоћ, а да најсиромашнији од њих, „Гајрет“, састављен од нишких Рома, не ужива никакве субвенције. АЈ-71-24. Молба фудбалског клуба „Гајрет“ Министарству физичког васпитања народа бр. 1273 од 18. марта 1936.

19 Исто. Спортски клуб „Грађански“, Министарству физичког васпитања народа бр. 71 од 29. маја 1936. Иначе је исте године предвиђено отварање терена за клуб „Железничар“, намењено, поред фудбала и за остале спортове. „Ниш ће ускоро добити највеће игралиште“, *Нишки сјорџисџа*, 22. фебруар 1936, 2.

20 „Службене вести Нишког лоптачког подсавеза“, *Службени гласник Нишкој лоптачкој подсавеза*, бр. 3, 18. 02. 1937, 1.

21 „Спорт у Прокупљу“, *Нишки сјорџисџа*, 29. фебруар 1936, 4.

22 „Развој спорта у Краљеву“, *Југославија*, 13. април 1930, 3.

23 Исто. Спортски клуб „Југославија“, Министарству физичког васпитања народа бр. 15 од 15. новембра 1936.

24 Исто. Спортски клуб „Јагодина“, Министарству физичког васпитања народа бр. 70 од 16. априла 1936. Градња терена отпочела је захваљујући донацијама имућних грађана Јагодине. Приликом освећења новог фудбалског терена, отворен је и терен за тенис, а свечаности је присуствовао и министар физичког васпитања (Крстић 1989: 60–61).

25 АЈ-71-24. Спортски клуб „Цар Лазар“, Министарству физичког васпитања народа бр. 125 од 21. децембра 1937.

фудбал у иностранству гостујући у Бугарској, тако и фудбал нашега града у утакмицама са клубовима из наше домовине. Управа имајући увек у виду сјајну прошлост клуба жели по свакој цени да га поврати и на некадашњој висини до данас није жалила никакве жртве. У ту сврху она је из сопствених средстава купила терен за 40.000 динара. Али како за уређење терена ограда трибине и др. је потребна још већа сума, а најмање још 50.000 динара, то се овим клуб обраћа Министарству као своме највишем форуму да га у овом послу помогне са једном већом сумом новца и на тај начин даде подстрека и вољу за даљи рад за опште добро наше омладине.“<sup>26</sup>

Иначе је клубовима на територији Пирота град у годишњи закуп дао земљиште на коме је постојало заједничко игралиште.<sup>27</sup> Нишка „Победа“ је, због увођења такси, остала задужена 150.000 динара, тако да је од Министарства тражила било какву новчану помоћ како би могла да отплати дуг.<sup>28</sup> Ове молбе, али и молбе других клубова из Зајечара, Алексинца, Бруса, Краљева, Свилајнца илустрација су немоћи, пре свега, Нишког подсавеза, а затим и клупских управа на локалу да уведу ред и остваре приходе са утакмица. Клубови су се, пре свега, а према правилима, финансирали од редовних чланарина<sup>29</sup> које, међутим, нису задовољавале елементарне издатке. „Приходи од утакмица нису остваривани у жељеном износу, с обзиром на неуређеност терена, на које се улазило и без улазница. Из тог разлога, многи клубови престајали су са радом, док код појединих квалитет није могао доћи до изражаја, нити је био могућ значајнији пласман у подсавезу“ (Велојић 2023: 331). Поред тога, поједини клубови могли су бити суспендовани уколико не плаћају годишњу претплату на *Службени листи Нишкој лоптачкој подсавеза*. На пример, у априлу 1937. године суспендовано је чак 34 клуба Нишког подсавеза због неизмирене чланарине.<sup>30</sup>

## УЧЕШЋЕ КЛУБОВА У ТАКМИЧЕЊИМА

Такмичења су одржавана у оквиру подсавеза, што је прваку омогућавало улазак у „прву лигу“, односно учешће на првенству државе. Очигледно је да се тридесетих година на територији Моравске бановине „најбољи фудбал играо“ у Нишу и Крушевцу, с обзиром да су се клубови из ових градова углавном такмичили за првака Нишког подсавеза.<sup>31</sup> Дуго је, тачније од 1930. до 1936. године,

26 Исто. Спортски клуб „Омладинац“ Министарству физичког васпитања народа бр. 467 од 10. јуна 1940.

27 Поред клуба „Омладинац“ терен су користили још и клубови „Победа“ и „Јединство“. Историјски архив Пирот (ИАПи), Градско поглаварство Пирот, к. 2. Управа спортских клубова Пирот Градском поглаварству од 28. марта 1939.

28 АЈ-71-31-70. Спортски клуб „Победа“, Министарству физичког васпитања народа бр. 106 од 23. септембра 1936.

29 Видети: АЈ-71-28, 29, 30, 70, 71. Правила спортских клубова у Нишу, Алексинцу, Сврљигу, Подујеву, Ђуприји, Јагодини; АЈ-74 Краљев двор-259. Правила спортског клуба „Грађански“ из Крушевца.

30 Суспензија је престајала након плаћања чланарине. „Службене вести Нишког лоптачког подсавеза“, *Службени листик Нишкој лоптачкој подсавеза*, бр. 11, 15. април 1937, 1.

31 „Спорт“, *Ревизија*, 14. мај 1936, 3.

„Грађански“ из Ниша суверено носио титулу најбољег.<sup>32</sup> „Цар Лазар“ из Крушевца успео је да 1933. и 1939. освоји првенство<sup>33</sup>, а то је успело и крушевачком клубу „Обилић“ 1937. (Николић 2021: 71), као и нишком „Железничару“ 1938. и 1940. Поред ових, значајнији успех постигао је и „Синђелић“ из Ниша, освојивши првенство 1932. године. Након 1935. године стандардно добри клубови, који су се редовно такмичили на првенству подсавеза, били су и „Омладинац“ из Пирота, као и „Тимок“ и „Јединство“ из Зајечара. У оквиру Крагујевачког подсавеза такмичили су се „Јагодина“, краљевачки „Ибар“, „Јединство“ из Параћина и „Славија“ из Ћуприје. Међутим, клубови нису остварили видније резултате, с обзиром на квалитете крагујевачког „Радничког“ и „Шумадије“. По броју титула нишки „Грађански“ је предњачио у подсавезу, освојивши укупно три, следе „Цар Лазар“ из Крушевца и „Железничар“ из Ниша са по две и „Обилић“ (Крушевац) и „Синђелић“ (Ниш) са по једном титулом (Јаковљевић 2018: 507). Прваци Нишког лоптачког подсавеза, међутим, постигали су углавном лошије резултате на државним такмичењима. Као илустрацију можемо навести пораз најтрофејнијег „Грађанског“ на државном првенству 1935. године од „БСК“ резултатом 9:0.<sup>34</sup> Исте године тим је изгубио од „Југославије“ резултатом 5:0.<sup>35</sup>

Нижа првенства играна су у оквиру жупа и градова.<sup>36</sup> На пример, у Западноморавској жупи такмичили су се клубови из Краљева, Крушевца, Ћуприје и Параћина<sup>37</sup>, а у Тимочној из Неготина и Зајечара.<sup>38</sup> Посебно су значајна била првенства градова на којима су се клубови борили за улазак у такмичење подсавеза. У Краљеву су се редовно надметали „Ибар“, „Жича“, „Морава“ и „Раднички“.<sup>39</sup> У Зајечару је, на пример, 1930. године титулу узео „Хајдук“, победивши у финалу „Грађански“ резултатом 5:1, иако је фаворит за освајање првенства града био „Тимок“.<sup>40</sup> Развој фудбала у Неготину и сређивање стања у клубовима омогућили су да исте, 1930. године, крене локално првенство на коме су учествовали „Хајдук Вељко“, „Омладинац“, „Крајинац“ и „Спарта“.<sup>41</sup> Колико су ова такмичења била посећена, али и напета, говори и податак са неколико утакмица у Краљеву где је долазило и до физичког обрачуна.<sup>42</sup>

У Нишу су, с обзиром на већи број клубова, организована такмичења на три нивоа. Први ниво био је првенство подсавеза, којим је доминирао, како је већ

32 Нишки „Грађански“ основан је 1923. године под именом „Раднички“. У време шестојануарске диктатуре преименован је, тачније укинут, да би ускоро управа и чланови формирали клуб под именом „Грађански“. Након завршетка Другог светског рата клубу је враћено старо име „Раднички“.

33 „Спорт“, *Ревизија*, 20. април 1939, 3. „Табела завршног такмичења за 1939. годину“, *Службени гласник Нишког лоптачког подсавеза*, бр. 70, 8. јун 1939, 2.

34 „Неочекивани пораз фаворита“, *Нишки сјорџи*, 2. октобар 1935, 1.

35 „Југославија–Грађански 5:0“, *Нишки сјорџи*, 23. октобар 1935.

36 Детаљни преглед утакмица обрађен је код Небојше Јаковљевића (Јаковљевић 2018: 485–506). Видети: „Подсавезне лиге“, *Нишки сјорџиски*, 22. фебруар 1936, 1.

37 „Првенство Западноморавске жупе“, *Југославија*, 16. фебруар 1930, 4; „Ко ће бити првак Моравске жупе“, *Моравски гласник*, 12. мај 1934, 3.

38 „Јединство првак Тимочке жупе“, *Тимок*, 1. децембар 1932, 3.

39 „Спорт“, *Краљевски гласник*, 26. октобар 1933, 3. Видети: Вирџевић, н. д., 241.

40 „Спорт“, *Крајинске новост*, 26. октобар 1930, 3.

41 „Спорт“, *Крајинске новост*, 2. новембар 1930, 4.

42 „Спорт“, *Краљевски гласник*, 5. октобар 1933, 3; 26. октобар 1933, 3; 19. октобар 1933, 3.

наведено, „Грађански“ уз евентуалне повремене успехе „Синђелића“. <sup>43</sup> Други ниво представљало је првенство града, на коме су поред „Грађанског“ добре резултате показали и „Синђелић“, „Железничар“, „Омладинац“, „Југославија“ и „Победа“ (Стаменковић 1984: 545). Трећи ниво представљало је такмичење нишких другоразредних клубова као што су „Гајрет“, „Београд махала“, „Нишка Бања“ и „Чегар“. Дешавало се да другоразредни клубови својом квалитетном игром доспеју и до првенства подсавеза, иако без значајнијих резултата. <sup>44</sup> Године 1932. формирана је фудбалска репрезентација Ниша у коју су ушли играчи најбољих градских клубова. <sup>45</sup> Репрезентација је одиграла запажене утакмице против београдске „Југославије“, „Варшављанке“ из Пољске и репрезентације Будимпеште. <sup>46</sup>

Као и остали спортови, фудбал је подлегао строгој контроли државе, што се огледало у честим проверама, након којих су непожељни клубови укидани. Као пример можемо навести клуб „Борац“ из Ђурије чије је оснивање забрањено због чланова који, како је наведено:

„не дају гаранције да ће се делатност тог клуба кретати у границама закона и поменутих правила и да друштвени рад неће бити на штету државног и друштвеног поретка. Група која је основала с. к. „Борац“ позната је као присталице радничке организације О.Р.С., а ови оснивачи су покушали неколико пута код овог начелства да добију дозволу за скуп на коме би излагали своје идеје.“ <sup>47</sup>

Слично је било и са клубом „Раднички“ из Краљева, за чије је чланове, након полицијске провере, утврђено да „нису политички исправни“. <sup>48</sup> Радничка омладина у Нишу основала је 1935. године клуб „Раднички“, са прештампаним правилником преузетим из клуба „Грађански“, како би регистровали клуб и остварили право учешћа на такмичењима. Упркос томе, уследила је забрана регистрације, а у образложењу је наведено како под тим именом клуб не може учествовати у такмичењима. Стога, управа клуба се послужила триком и дала нови назив „Раднички спорт клуб Трупале“. До почетка рата овај клуб био је илегално стециште чланова Комунистичке партије. <sup>49</sup>

Један број клубова са територије Моравске бановине одржавао је тесну везу са бугарским и румунским клубовима, учествујући на међународним турнирима. Један од посећенијих турнира био је и пехар-куп у организацији румунског Министарства саобраћаја. Занимљив је уговор потписан између неготинског клуба „Хајдук Вељко“ и румунског „Зборул“ (Турн Северин), који, између осталог предвиђа и новчану надокнаду уколико неки од пријављених клубова одустане од такмичења. <sup>50</sup>

43 „Победа за подсмех“, *Нишке новине*, 11. март 1934, 6.

44 Случај са клубом „Гајрет“ у сезони 1933/1934. *Истио*.

45 Тренинзи репрезентације одржавани су са неким од градских клубова. „Службене вести Нишког лојтачког подсавеза“, *Службени гласник Нишкој лојтачкој подсавеза*, бр. 11, 24. март 1938, 1.

46 Исто, 547.

47 АЈ-71-27. Одлука Министарства физичког васпитања народа од 21. августа 1939.

48 Исто. Одлука Министарства физичког васпитања народа од 16. јула 1939.

49 ИАН, Збирка рукописних хроника о Народноослободилачком рату, 4, Напредни покрет у Нишу 1928–1941.

50 АЈ-71-23. Уговор између неготинског спортског клуба „Хајдук Вељко“ и клуба „Зборул“ из Турн Северина бр. 143 од 11. јула 1937.

Поред турнира, одигран је и већи број пријатељских утакмица са иностраним клубовима. Пододбор удружења југословенских железничара је са клубом „Железничар“ из Ниша гостовао у Софији<sup>51</sup>, док је клубу „Омладинац“ из Пирота гостовао бугарски клуб „Цар Борис“.<sup>52</sup> Приликом свог гостовања у Сплиту, клуб „ФК 13“ из Софије је у повратку одиграо утакмице са крушевачким клубовима „Обилић“ и „Цар Лазар“.<sup>53</sup>

Улога државних органа била је да клубове из Ниша, Неготина, Пирота, Крушевца и Зајечара безбедносно припреми за одлазак и строго контролише кретање играча.<sup>54</sup> При томе је за учешће у међународним утакмицама тражено одобрење од Министарства иностраних, унутрашњих послова и физичког васпитања. Појачана антијугословенска кампања у Бугарској 1939. године навела је посланство у Софији да предложи забрану гостовања фудбалским клубовима пошто:

„У Бугарској спортска култура није на потребној висини и где се резултат једне спортске борбе схвата као питање националне части и престижа. С таквим схватањем, које је у Бугарској дубоко укорено, порази на спортском пољу тешко се подносе, што може да доведе до инцидената на игралишту.“<sup>55</sup>

Узрок забрана није био увек политичке природе. И те како се водило рачуна о успеху клубова на међународним утакмицама како се у иностранству не би нарушавао углед југословенског спорта. Пример за то је нишки „Грађански“, који је на две фудбалске утакмице одржане у Софији претрпео два пораза. Након тога је интервенисало Министарство иностраних послова код Министарства физичког васпитања да се слабијим клубовима не дозволе гостовања, с обзиром на штетност по углед југословенског фудбала. Предложено је да се убудуће одобрава гостовање искључиво водећим београдским и загребачким клубовима, као и сплитском прваку.<sup>56</sup>

## ЗАКЉУЧАК

Проблеми у ногометном спорту на територији Моравске бановине углавном су се односили на недостатак адекватних стадиона, као и новчаних средстава. Стога је бављење фудбалом сведено на полупрофесионално или у мањим местима и на аматерско, тако да да је отпадала свака озбиљнија конкуренција већим клубовима из Београда или Загреба. Упркос томе, фудбал је и даље заузимао прво место по посећености утакмица и по броју навијача. Прекретницу у развоју фудбала на

51 Исто. Спортски клуб „Железничар“ Министарству физичког васпитања бр. 183 из 1937.

52 Исто. Допис Министарства физичког васпитања Министарству иностраних послова бр. 589 од 7. маја 1937.

53 Исто. Допис крушевачког спорт клуба „Обилић“ Министарству физичког васпитања бр. 7 од 26. марта 1937.

54 Исто. Молбе клубова за гостовање у Бугарској и Румунији.

55 Исто. Министарство иностраних послова Министарству физичког васпитања народа пов. бр. 19532 од 13. септембра 1939.

56 Исто. Допис Министарства иностраних послова Министарству физичког васпитања народа пов. бр. 7743 бу-34/4 од 13. априла 1937.

територији Моравске бановине представљало је оснивање Нишког лоптачког под-савеза, који је у једном моменту окупио и до 52 фудбалска клуба. Организација подсавеза није стриктно пратила поделу државе, тако да је Нишки лоптачки под-савез окупио клубове са територије већег дела бановине, док су клубови из Краљева, Тузлице, Јагодина, Свилајнца ушли у састав Крагујевачког подсавеза. Нишки лоптачки подсавез финансирао се од прихода са утакмица, да би од 1936. године добијао субвенције Министарства физичког васпитања. Субвенције су предвиђале и изградњу стадиона, али се на том пољу није одмакло, с обзиром на велики број клубова. Будући да се територија Моравске бановине граничила делом са Бугарском и Румунијом, фудбалски клубови са територије Неготина, Зајечара, Пирота, Крушевца редовно су учествовали на међународним турнирима, а игране су и пријатељске утакмице. Ова ангажовања клубова била су строго контролисана од стране министарства иностраних и унутрашњих послова, а с обзиром на негативну бугарску пропаганду, неретко су утакмице забрањиване.

#### НЕОБЈАВЉЕНИ ИЗВОРИ

- Архив Југославије
  - фонд 71 Министарство физичког васпитања народа Краљевине Југославије
  - фонд 74 Краљев двор
- Историјски архив Крушевац
  - фонд Соколског друштва Крушевац
- Историјски архив Ниш
  - збирка рукописних хроника о Народноослободилачком рату
  - збирка Varia
  - фонд Спортског клуба „Делиград“ Алексинац
- Историјски архив Пирот
  - фонд Градског поглаварства Пирот

#### ШТАМПА

Југославија  
 Крајинске новине  
 Краљевски гласник  
 Моравски гласник  
 Нишке новине  
 Нишки сјорни  
 Нишки сјорниста  
 Ревуја  
 Службени гласник Нишкој лоптачкој подсавеза  
 Тимок

#### ЛИТЕРАТУРА

- Велојић 2014: Далибор Велојић. *Војска у Нишу 1918–1941*. Лепосавић: Институт за српску културу Приштина – Лепосавић.
- Велојић 2023: Далибор Велојић. *Моравска бановина 1929–1941*. Лепосавић: Институт за српску културу Приштина – Лепосавић.

- Виријевић 2006: Владан Виријевић. *Краљеве, град у Србији 1918–1941*. Краљево: Народни музеј, Историјски архив.
- Dobrivojević 200: Ivana Dobrivojević. „Cenzura u doba šestojanuarskog režima kralja Aleksandra“. *Istorija 20. veka*, 2005/2, 51–69.
- Зец 2016: Дејан Зец. „Кратак осврт на појаву фудбалских навијача у Краљевини СХС/Југославији“. *Гласник Етнографског института САНУ*, LXIV/2, 2016, 217–238.
- Јаковљевић 2018. Небојша Јаковљевић. *Фудбалска такмичења Јужних Словена 1873–1941*. Суботица: Висока школа струковних студија за образовање васпитача и тренера.
- Крстић 1989: Живомир Крстић. *Од „Зоре“ до „Јагодине“ (осамдесет година фудбала у Светозареву)*. Светозарево: ФК Јагодина: Историјски архив Светозарево: СОФК Светозарево.
- Николић 2021. Александар Николић. *Крушевачки спорти кроз историју*. Крушевац: Спортски савез града Крушевца.
- Сијић 2009. Милорад Сијић. *Фудбал у Краљевини Југославији*. Београд: Milirex.
- Симић 2007. Бојан Симић. *Пројекат Милана Стојадиновића*. Београд: Институт за новију историју Србије.
- Стаменковић 1984. Ђорђе Стаменковић. „Развој спорта“. *Историја Ниша*. Ур. Даница Милић. [Књ. 2]. Ниш: Градина: Просвета.
- Стевановић 2004. Зоран Стевановић. *Век фудбала у Алексинцу – Најпредак*. Алексинац: Библиотека „Записи“.

Dalibor Z. VELOJIĆ

## DEVELOPMENT OF FOOTBALL IN THE TERRITORY OF MORAVA BANOVINA 1929–1941.

### SUMMARY

Football, as a very popular sport in Yugoslavia, also found its admirers in the towns of Morava Banovina. The Niš Football Association, founded in 1931, gathered football clubs from the territories of Niš, Kruševac, Knjaževac, Zaječar, Negotin and Bor, while the clubs from Jagodina, Čuprija, Paraćin, Svilajnac and Kraljevo were part of the Kragujevac Football Association. The main problem faced by this sport was the lack of finances and adequate fields. Although, as sports societies, the clubs collected membership fees and donations, the insufficient flow of money led many to turn to the competent Ministry of Physical Education for help. Although the ministry allocated annual subsidies, more visible progress in terms of the development of this sport was not achieved. The state's concern for the development of football was reflected in the increased control of the clubs themselves, due to the fear of negative propaganda, especially communist propaganda. In addition, every international match, primarily against clubs from Romania and Bulgaria, meant, for the purpose of security checks, the activation of the Ministries of Foreign and Internal Affairs.

*Keywords:* Morava Banovina, football, Niš, Kingdom of Yugoslavia, sport.